

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Ganiyeva Dildora Baxodirovna

Andijon Mediata'lim texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada hermenevtik yondashuv asosida talabalarda tinglash va anglash qobiliyatlarini shakllantirishning didaktik asoslari tahlil etilgan. Tadqiqotda talabalarning nutqni idrok etish, ma'noni anglash va eshitilgan ma'lumotni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda hermenevtik tamoyillarni qo'llashning samarali usullari yoritilgan.

Kalit so'zlar: tinglash, anglash, hermenevtika, didaktik ta'minot, interfaol metod, talaba faoliyati.

Germenevtik yondashuvga tayangan holda talabalarda tinglash va anglash ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim jarayonida muhim didaktik mahorat sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu yondashuv talabalarning matn yoki suhbatni tinglash jarayonida ma'noni to'g'ri talqin etish, shuningdek, muloqot mazmunini anglash va qayta ifodalash qobiliyatlarini faollashtiradi. Tinglash jarayonida talabaning diqqatini jamlash, suhbatdoshga nisbatan qiziqish uyg'otish, nutqdagi mantiqiy bog'lanishlarni anglash uchun o'qituvchi tomonidan maxsus didaktik sharoitlar yaratiladi. Masalan, o'qituvchi suhbatning ketma-ketligi bo'yicha qisqa nuqtaviy ko'rsatmalar (signal belgilar) yozib beradi va talabalardan ularni to'g'ri tartibda joylashtirishni so'raydi. Bunday mashq tinglovchilarning diqqatini faollashtiradi, ularni suhbat mazmunini oldindan taxmin qilishga o'rgatadi. Shuningdek, bu usul tinglovchilarni kelgusida eshitiladigan materialga tayyorlaydi hamda tinglash jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Mashg'ulot davomida o'qituvchi talabalarni o'z fikrlarini qayd etish, eshitilgan materialdan asosiy g'oyalarni ajratib olishga yo'naltiradi. Keyingi bosqichda esa, tinglash jarayonida uchraydigan o'tish

soʻzlari va ularning maʼnodagi oʻrni izohlanadi. Germenevtik yondashuvda aynan shu tahliliy bosqich talabanning “eshitilgan maʼlumotni tushunish” darajasini aniqlashda muhim oʻrin tutadi. Tinglanadigan matn turi, talabalarning tayyorgarlik darajasi va qiziqishlariga qarab, oʻqituvchi oldindan vazifani aniqlaydi. Masalan, ilmiy maʼruza, intervyu yoki audio dialogni tinglashda turlicha topshiriqlar qoʻllanadi: faktlarni ajratish, maʼnoni talqin qilish, asosiy gʻoyani ifodalash yoki matnni qayta hikoya qilish. Shu tarzda tinglashning pastki koʻnikmalari – eshitish, anglash, umumlashtirish, baholash kabi jihatlar bosqichma-bosqich shakllantiriladi. Keyingi mashgʻulotlarda esa, talabalar bilan maʼruza matnlarini tinglash, eslatma olish, maʼnoni tahlil qilish va qayta ifodalash mashqlari amalga oshiriladi. Ushbu jarayon talabanning fikrlash, xulosa chiqarish va hermenevtik tahlil asosida eshitilgan maʼlumotni shaxsiy tajribasi bilan bogʻlash imkonini beradi. Natijada tinglash va anglash jarayoni nafaqat idrok qilish, balki muloqotda faol ishtirok etishning muhim komponentiga aylanadi. Germenevtik yondashuv asosida tinglash va anglash qobiliyatlarini rivojlantirishning didaktik taʼminoti Tinglash jarayonida matnning tarkibiy tuzilishi, undagi mavzular va kichik mavzular oʻrtasidagi bogʻliqlikni tahlil etish muhim ahamiyatga ega. Har bir matn oʻziga xos semantik tizimga ega boʻlib, undagi gʻoyalar ketma-ketlikda ochiladi. Mavzular va kichik mavzular oʻrtasidagi bogʻlanish nutqning dinamikasini belgilaydi, yaʼni soʻzlovchi tomonidan fikrning rivojlanish yoʻnalishini belgilaydi. Tinglovchi esa bu bogʻlanishlarni idrok etish orqali umumiy maʼnoni anglaydi. Soʻzlovchilar yangi gʻoyalarni taqdim etishda koʻpincha oʻtish birikmalari (“shuningdek”, “biroq”, “shuning uchun”, “natijada”, “boshqa tomondan”) va bogʻlovchi soʻzlardan foydalanadilar. Ushbu til birliklari fikrning rivojlanishini, matn mazmunining mantiqiy ketma-ketligini va mavzular oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni ifodalaydi. Matn davomida gʻoyalar oʻzgarib, yangilanib boradi. Soʻzlovchi mavzuni oʻzgartirishda odatda mavzuviy markerlar (“endi keling”, “yana bir jihatga eʼtibor qaratamiz”, “shu bilan birga”) kabi vositalardan foydalanadi. Bu esa tinglovchiga fikr oqimini kuzatish va mazmun

o‘zgarishini anglash imkonini beradi. Noaniqlikni ifodalashda so‘zlovchi modal birliklar (“ehtimol”, “taxminan”, “bo‘lishi mumkin”, “deyarli”) va intonatsion o‘zgarishlar orqali o‘z fikrining aniq darajasini bildiradi. Intonatsiya matn davomida o‘zgarib boradi: so‘zlovchi yangi g‘oya kiritganda ohang ko‘tariladi, yakuniy fikr bildirilganda esa pasayadi. Shu tarzda intonatsion harakat tinglovchining diqqatini yo‘naltirish va ma’no markazlarini ajratishga xizmat qiladi. Tinglash jarayonida tinglovchi faqat passiv qabul qiluvchi emas, balki faol muloqot ishtirokchisidir. U eshitilgan fikrlarni tahlil qiladi, o‘z nuqtai nazari bilan solishtiradi va ichki savollar shaklida fikrlaydi: “Men bu fikrga qo‘shilamanmi?”, “Bu g‘oyaning boshqa talqini bo‘lishi mumkinmi?”. Bu jarayon hermenevtik tafakkurning muhim qismi hisoblanadi, chunki talaba matnni anglashda o‘z tajribasini qo‘llaydi.

Tinglash faoliyati asosan uch yo‘nalishda amalga oshiriladi:

1. Umumiy ma’lumotni tinglash – matnning asosiy mazmunini tushunish;
2. Maxsus axborotni tinglash – muayyan fakt yoki g‘oyani ajratib olish;
3. So‘zlovchining pozitsiyasini aniqlash – fikr, baho yoki munosabatni tushunish.

Tinglash materialining murakkabligi talabalar darajasi, mavzu bilan tanishlik darajasi va madaniy omillar bilan belgilanadi. Matnning strukturasi oddiy va mantiqiy bo‘lsa, tushunish osonlashadi. Masalan, hodisalar tabiiy ketma-ketlikda berilgan, asosiy g‘oya va dalillar aniq ifodalangan matnlar tinglovchi tomonidan tezroq idrok etiladi. Madaniy tafovutlar, kontekstning notanishligi yoki so‘zlarning semantik noaniqligi esa tushunish jarayonini qiyinlashtiradi. Shu sababli, o‘qituvchi tinglash faoliyatini rejalashtirishda bu omillarni inobatga olishi zarur. Boshlang‘ich bosqichda talabalarga xaritada joylarni aniqlash yoki shaxsiy ma’lumotlarni almashish kabi oddiy kontekstli mashqlar berish maqsadga muvofiqdir. O‘rta darajada esa suhbatni davom ettirish, voqealarni hikoya qilish yoki ma’lumotni

qayta ifodalash kabi ikki tomonlama muloqot mashqlari qo'llaniladi. Har bir mashqning maqsadi aniq belgilanadi: tovushlarni farqlash, so'z toifalarini ajratish, asosiy g'oyani tushunish, tafsilotlarni aniqlash yoki xabarni qayta hikoya qilish. Tinglash mashqlari talabalarda o'z qobiliyatiga ishonchni mustahkamlaydi, shuningdek, ularni real hayotiy vaziyatlarda samarali muloqotga tayyorlaydi.. Germenevtik yondashuv asosida tinglash va anglash qobiliyatlarini rivojlantirishning didaktik ta'minoti. Dastlabki bosqichda o'qituvchi tinglash uchun tanlangan matnning mavzusi, maqsadi va lingvistik tarkibini tahlil qilishi zarur. Bu jarayon matnni to'liq tushunish uchun qanday til birliklari, madaniy kontekst yoki oldingi bilimlar zarurligini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, bu bosqichda talabalar uchun mavjud bilimlarni faollashtirish va yangi ma'lumotni qabul qilishga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tinglash mashg'ulotini samarali tashkil etish uchun o'qituvchi talabalarga tinglovchi sifatida o'z rollarini anglash, maqsadni tushunish hamda guruh yoki juftlikda ishlash imkoniyatlarini yaratib berishi kerak. Shu yo'l bilan ularning o'zaro muloqotini faollashtirish, kontekstni aniqlashtirish va matnni mazmunan idrok etish jarayonini yengillashtirish mumkin.

Namunaviy tayyorlov mashg'ulotlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- rasm, xarita yoki diagrammalar asosida suhbat tashkil etish;
- matndagi asosiy so'z va grammatik birliklarni oldindan tahlil qilish;
- semantik tarmoq yaratish (asosiy tushunchalar va ularning o'zaro bog'liqligini grafik tarzda ko'rsatish);
- tinglash faoliyati yo'nalishlarini muhokama qilish va yo'riqnomalar bilan tanishish;
- rahbarlik asosida mashq bajarish.

Bunday faoliyat turlari talabalarning kontekstni idrok etish, tinglayotgan ma'lumotni oldindan taxmin qilish hamda tilni maqsadga yo'naltirib tushunish ko'nikmalarini shakllantiradi. Tinglash mashqlarini rejalashtirishda o'qituvchi quyidagilarga e'tibor qaratishi lozim: agar tinglovchilar tinglashdan oldin yoki darhol keyin yozma topshiriq bajarishlari kerak bo'lsa, ular mazkur topshiriq mazmunini oldindan o'rganib chiqishlari lozim. Bu talabalar e'tiborini chalg'itmasdan, diqqatni tinglash jarayoniga qaratishga yordam beradi.

Xulosa

Tinglash mashg'ulotining muvaffaqiyati, avvalo, talabalarning e'tiborini asosiy maqsadga – eshitilgan matnni tushunishga yo'naltirishga bog'liq. Shu sababli o'qituvchi tinglashdan oldingi ko'rsatmalarni aniq berishi, topshiriq mazmuni to'liq tushunilganiga ishonch hosil qilishi zarur. Tinglov paytida yozma harakatlar imkon qadar minimal bo'lishi lozim, chunki bu faoliyatning asosiy maqsadi ma'noni anglash va talqin etishdir, nafaqat matnni yozib olish. Agar tinglovdan so'ng yozma yoki og'zaki javob talab qilinsa, bu topshiriq eshitilgan ma'lumotni qayta ishlash va mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois tinglashdan keyingi faoliyatlar asosiy g'oyani aniqlash, mavzuni tahlil qilish, matndagi muhim elementlarga e'tibor qaratish kabi amaliy mashqlar bilan boyitilishi lozim. O'qituvchi talabalarga tinglash jarayonida o'z tushunishlarini nazorat qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish imkoniyatini berishi kerak. Tinglashdan oldingi mashg'ulotlar bu jarayonda asosiy tayanch bo'lib, talabalarga o'zlarining oldingi bilimlari bilan yangi ma'lumotni solishtirish imkonini beradi.

Samarali o'qituvchi tinglovchilarga turli vaziyatlar va kontekstlarda qanday strategiyalarni qo'llashni o'rgatadi, ularning tinglash xulqini moslashtirishga yordam beradi. Shuningdek, u talabalarni har bir tinglash holatiga mos strategik yondashuvni tanlashga, ya'ni diqqatni maqsadga yo'naltirish, asosiy fikrni ajratish va kontekstni talqin etishga o'rgatadi. Natijada hermenevtik yondashuv asosida

tashkil etilgan tinglash faoliyati nafaqat tilni o‘rganish jarayonining samaradorligini oshiradi, balki talabalarda mustaqil fikrlash, ma’noni tahlil qilish va eshitilgan axborotni shaxsiy tajriba bilan bog‘lash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. T.T.Kaziyeva Kaziyeva , t. (2025). Talabalarning tinglab tushunish va anglash qobiliyatlarini rivojlantirishda germeneytik ta’limot . *Universal xalqaro ilmiy jurnal*,2(4.1), 85–87. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/86620>
2. . Ahmadaliyev A. M. Qosimova A. X. Innavasiyon faoliyat va ilg‘or pedagogic texnologiyalar - Toshkent 2006
3. Jalolov J.J. Chet tili o`qitish metodikasi –T.: O`qituvchi, 2012
4. D. Adamson, “Inter-language variation in theoretical and pedagogical perspective”, London, 2008.
5. Hector Hammerly, “Fluency and accuracy”, England, 1991.
6. J. Wilson, How to teach listening, Longman, 2008
7. Scott Thronbury, How to teach speaking, Longman, 2005
8. Keith Harding, “English for specific purposes”, Oxford, 2001
9. Richard, J.C. & Rogers, T.S., Approaches and methods in language teaching. Cambridge University Press.Retrieved August 20th, 2009.